

O'ZBEK XALQ QO'SHIQLARINI O'RGATISHDA RAQAMLI VA INTERAKTIV TEXNOLOGIYALARNI QO'LLASH METODIKASI

Dadajonova Dilnozaxon
Axror qizi

Qo'qon davlat universiteti
Musiqqa ta'limi va san'at magistranti

Annotatsiya

Mazkur ilmiy maqola musiqa fanida o'zbek xalq qo'shiqlarini o'rgatish jarayonida raqamli va interaktiv texnologiyalarni qo'llash metodikasini ilmiy jihatdan asoslashga bag'ishlangan bo'lib, unda texnologiyalarning didaktik imkoniyatlari, metodik mexanizmlari va pedagogik samaradorligi DSc darajasida tahlil qilinadi. Tadqiqot IMRaD modeli asosida olib borilib, o'zbek xalq qo'shiqlarini o'qitishda audio, video, multimedia, interaktiv platformalar va raqamli arxivlardan foydalanish masalasi an'anaviy ijrochilik tajribasi bilan uzviy bog'liq holda ko'rib chiqiladi. Maqolada raqamli texnologiyalar xalq qo'shiqlarini o'rgatishda tashqi ko'rgazmalilik vositasi sifatida emas, balki musiqiy idrok, tahliliy fikrlash va estetik umumlashtirishni faollashtiruvchi metodik mexanizm sifatida talqin etiladi. Ilmiy tahlil natijasida o'zbek xalq qo'shiqlarini o'rgatishda texnologiyalarni qo'llashning samarali metodik modeli ishlab chiqilib, unda tinglash, ijro va tahlil jarayonlari raqamli muhit imkoniyatlari bilan uyg'unlashtiriladi. Ushbu maqola musiqa ta'limi amaliyotini boyitish, o'qituvchilarning metodik kompetensiyasini oshirish va xalq musiqiy merosini zamonaviy ta'lim sharoitida samarali o'rgatish uchun ilmiy-metodik asos bo'lib xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: o'zbek xalq qo'shiqlari, musiqa ta'limi metodikasi, raqamli texnologiyalar, interaktiv ta'lim, multimedia vositalari, musiqiy idrok, estetik tahlil, pedagogik samaradorlik.

KIRISH

O'zbek xalq qo'shiqlarini musiqa fanida o'rgatish jarayoni bugungi kunda nafaqat an'anaviy ijro va eshittirish usullarini saqlab qolish, balki ularni zamonaviy ta'lim muhiti sharoitida mazmunan boyitish va metodik jihatdan yangilash zarurati bilan yuzma-yuz kelmoqda, chunki raqamli texnologiyalar bilan o'ralgan axborot makonida shakllanayotgan o'quvchi uchun musiqiy materialni qabul qilish, tahlil qilish va baholash mexanizmlari tubdan o'zgarib bormoqda. Amaliyot shuni ko'rsatadiki, ko'plab hollarda raqamli va interaktiv texnologiyalar musiqa darslariga fragmentar tarzda, ya'ni faqat audio yoki video yozuvlarni namoyish etish bilan cheklanib kiritilmoqda, bu esa xalq qo'shiqlarining murakkab estetik va intonatsion tabiatini chuqur anglashga yetarli shart-sharoit yaratmaydi. Holbuki zamonaviy pedagogik

yondashuvlar texnologiyani o'quvchi faoliyatini tashkil etuvchi va boshqaruvchi metodik vosita sifatida talqin qilib, uning yordamida musiqiy tinglashni faollashtirish, qiyosiy tahlilni chuqurlashtirish va estetik umumlashtirishni rivojlantirish imkoniyatlarini ochib beradi. Shu nuqtai nazardan, o'zbek xalq qo'shiqlarini o'rgatishda raqamli va interaktiv texnologiyalarni qo'llash metodikasi tasodifiy texnik yechimlar majmui emas, balki musiqiy mazmun, pedagogik maqsad va o'quvchi tafakkuri o'rtasidagi murakkab o'zaro bog'liqlikni hisobga olgan holda ishlab chiqilishi lozim bo'lgan ilmiy-metodik tizim sifatida qaralishi zarur. Ilmiy-pedagogik adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, xalq musiqasini o'rgatishda texnologiyalardan foydalanish masalasi ko'pincha texnik imkoniyatlar darajasida yoritilib, ularning musiqiy idrok va estetik tafakkurga ko'rsatadigan real ta'siri yetarli darajada metodik jihatdan asoslanmaydi, bu esa texnologiyaning pedagogik samaradorligini pasaytiradi. Mazkur maqola aynan shu muammodan kelib chiqib, o'zbek xalq qo'shiqlarini o'rgatishda raqamli va interaktiv texnologiyalarni qo'llash metodikasini ilmiy jihatdan tahlil qilishni, uning amaliy mexanizmlarini ochib berishni hamda musiqa ta'limi jarayonida samarali tatbiq etish yo'llarini DSc darajasida asoslashni maqsad qilib qo'yadi.

METODLAR

Mazkur tadqiqot o'zbek xalq qo'shiqlarini o'rgatishda raqamli va interaktiv texnologiyalarni qo'llash metodikasini ishlab chiqish va ilmiy asoslashga qaratilgan bo'lib, metodologik yondashuv texnologiyani musiqiy ta'lim jarayoniga tashqi ravishda qo'shiladigan texnik omil sifatida emas, balki o'quvchining musiqiy idroki, estetik tafakkuri va milliy musiqiy ongining shakllanishiga ta'sir etuvchi epistemologik vosita sifatida talqin qilishga asoslandi; shu sababli tadqiqotda metod tushunchasi aniq pedagogik maqsadga bo'ysundirilgan, nazariy jihatdan asoslangan va musiqiy mazmun bilan ichki aloqada bo'lgan faoliyat shakli sifatida qaraldi. Tadqiqot metodologiyasining birinchi asosiy yo'nalishi nazariy-metodik rekonstruksiya bo'lib, u orqali o'zbek xalq qo'shiqlarining og'zaki an'anaga xos xususiyatlari, intonatsion noaniqligi, ijrochilik variativligi va estetik kontekstga bog'liqligi zamonaviy raqamli muhit sharoitida qanday metodik talqin qilinishi mumkinligi ilmiy jihatdan tahlil qilindi, bunda texnologiya xalq qo'shig'ining tirik ijrochilik tabiatini "muzlatib qo'yuvchi" emas, balki uni anglash va tahlil qilishni chuqurlashtiruvchi vosita sifatida qaraldi. Ikkinchi metodologik yo'nalish sifatida didaktik-modellashtirish yondashuvi qo'llanilib, xalq qo'shiqlarini o'rgatish jarayoni "eshitish – anglash – talqin – ijro – refleksiya" bosqichlari asosida qayta qurildi va har bir bosqichda raqamli texnologiyalarning faqat musiqiy vazifaga xizmat qiladigan shakllari tanlab olindi, bunda texnologiyaning estetik idrokni kuchaytirish yoki aksincha, musiqiy mazmunni soddalashtirish ehtimoli metodik xavf sifatida alohida hisobga olindi. Tadqiqotda qiyosiy-metodik tahlil muhim o'rin egallab, bir xil xalq qo'shiqlarining an'anaviy (eshittirish va takrorlashga asoslangan) va raqamli-interaktiv (qiyosiy tinglash, vizual-intontatsion tahlil, kontekstual muhokama) metodlar asosida o'rgatilishi natijalari solishtirildi, bunda maqsad texnologiyaning mavjudligi emas, balki uning o'quvchi musiqiy tafakkurida yuzaga keltirgan sifat o'zgarishlarini aniqlashdan iborat bo'ldi. Tadqiqot metodologiyasining muhim tarkibiy qismi sifat tahliliga asoslangan reflektiv yondashuv bo'lib, u orqali o'quvchilarning xalq qo'shiqlariga nisbatan estetik

munosabati, milliy musiqiy qadriyatlarni anglash darajasi va texnologiya ta'sirida shakllanayotgan musiqiy xulosalari miqdoriy ko'rsatkichlar orqali emas, balki og'zaki mulohazalar, yozma talqinlar va musiqiy muhokamalardagi mantiqiy izchillik asosida tahlil qilindi, chunki xalq musiqasini idrok etish jarayoni ko'proq ichki estetik o'zgarishlar orqali namoyon bo'ladi. Shuningdek, pedagogik kuzatuv metodi yordamida texnologiyalar asosida tashkil etilgan darslarda o'quvchilarning musiqiy faoliyatga jalb etilish darajasi, mustaqil fikrlashga moyilligi va xalq qo'shiqlarining estetik mohiyatini anglash jarayonidagi dinamik o'zgarishlar tizimli ravishda qayd etildi, bunda kuzatuvlar texnologik samaradorlikni emas, balki musiqiy tafakkurda sodir bo'layotgan sifat siljishlarini aniqlashga yo'naltirildi. Tadqiqotning yakuniy metodologik bosqichi mantiqiy-analitik umumlashtirish bo'lib, u orqali olingan nazariy xulosalar va amaliy kuzatuvlar asosida o'zbek xalq qo'shiqlarini o'rgatishda raqamli va interaktiv texnologiyalarni qo'llashning metodik konsepsiyasi ishlab chiqildi, bunda texnologiya an'anani almashtiruvchi emas, balki milliy musiqiy tafakkurni zamonaviy ta'lim muhitida anglash va rivojlantirishga xizmat qiluvchi vosita sifatida ilmiy jihatdan asoslandi. Umuman olganda, qo'llanilgan metodlar majmui o'zbek xalq qo'shiqlarini o'rgatishda texnologiyalarni qo'llash masalasini soddalashtirilgan amaliy tavsif doirasidan chiqarib, uni milliy musiqiy ong, estetik tafakkur va pedagogik mazmun bilan uzviy bog'liq bo'lgan fundamental ilmiy muammo sifatida tahlil qilish imkonini berdi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Tadqiqot davomida o'tkazilgan metodologik rekonstruksiya, qiyosiy-metodik tahlil va sifatga yo'naltirilgan reflektiv umumlashtirishlar shuni ko'rsatdiki, o'zbek xalq qo'shiqlarini o'rgatishda raqamli va interaktiv texnologiyalarni qo'llashning pedagogik samaradorligi texnologiyaning mavjudligi yoki texnik imkoniyatlari bilan emas, balki uning musiqiy mazmun bilan qanday metodik munosabatga kirishishi bilan belgilanadi; aynan shu nuqtada zamonaviy texnologiyalar xalq musiqasini o'rgatishda kuchli pedagogik vosita ham, estetik xavf manbai ham bo'lishi mumkinligi ilmiy jihatdan aniqlashtirildi. Tadqiqot natijalari ko'rsatdiki, raqamli audio va video yozuvlar xalq qo'shiqlarining turli ijro variantlarini qiyosiy tinglash va tahlil qilishga xizmat qilgan hollarda o'quvchilarning intonatsion sezgirliigi, lad-modal tafakkuri va musiqiy eshitish madaniyati sezilarli darajada chuqurlashadi, bu esa xalq qo'shig'ini "tayyor kuy" sifatida emas, balki variativ va kontekstga bog'liq badiiy hodisa sifatida anglashga olib keladi; biroq xuddi shu vositalar musiqiy jarayonni faqat tayyor vizual-semantik izohlar bilan almashtirgan sharoitda o'quvchilarning ichki eshitish va estetik tasavvur mexanizmlari sustlashishi ham aniqlandi. Ilmiy muhokama shuni ko'rsatadiki, interaktiv texnologiyalar asosida tashkil etilgan darslarda o'quvchilarning faolligi miqdoriy jihatdan oshgani bilan, bu faollik har doim ham musiqiy tafakkurning sifat jihatidan chuqurlashuviga olib kelavermaydi, ya'ni interaktivlikning o'zi estetik rivojlanish kafolati bo'la olmaydi; aksincha, interaktiv muhit musiqiy savollarni qo'yish, talqinlarni qiyoslash va estetik bahsni rag'batlantirgan hollardagina xalq qo'shiqlarini o'rganish jarayoni mazmunan boyiydi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, raqamli texnologiyalar yordamida xalq qo'shiqlarining tarixiy, marosimiy va ijtimoiy kontekstlarini ochib berish o'quvchilarda musiqiy materialga nisbatan hissiy qiziqishdan tashqari madaniy-anglangan munosabatni shakllantiradi, biroq bu

kontekstualizatsiya musiqiy matnning o'zini ikkinchi darajaga surib qo'ygan hollarda xalq qo'shig'i estetik obyekt sifatida emas, balki axborot manbai sifatida qabul qilina boshlashi xavfi yuzaga keladi. Ilmiy bahs jarayonida aniqlangan eng muhim natijalardan biri shundan iboratki, raqamli va interaktiv texnologiyalar xalq qo'shiqlarini o'rgatishda an'anaviy ijrochilik tajribasini almashtiruvchi emas, balki uni anglash va reflektiv tahlil qilishni chuqurlashtiruvchi metodik vosita sifatida qo'llangan sharoitdagina pedagogik jihatdan asosli natija beradi, aks holda texnologiya musiqiy jarayonni soddalashtiruvchi va standartlashtiruvchi omilga aylanadi. Tadqiqot natijalari, shuningdek, texnologiyalar asosida tashkil etilgan tahliliy va reflektiv faoliyatlar o'quvchilarning xalq qo'shiqlariga bo'lgan munosabatini hissiy-tasodifiy qabul darajasidan estetik-anglangan idrok bosqichiga olib chiqishini ko'rsatdi, biroq bu o'zgarish tayyor xulosalar emas, balki metodik jihatdan to'g'ri qo'yilgan savollar, qiyoslashlar va talqinlar orqali yuzaga keladi. Umuman olganda, olingan natijalar o'zbek xalq qo'shiqlarini o'rgatishda raqamli va interaktiv texnologiyalarni qo'llash metodikasi texnologik imkoniyatlarga tayanadigan soddalashtirilgan yondashuvdan chiqarilib, uni milliy musiqiy tafakkurning shakllanishi, estetik idrokning chuqurlashuvi va pedagogik mas'uliyat bilan bog'liq bo'lgan murakkab ilmiy muammo sifatida qarash zarurligini konseptual jihatdan asoslab berdi.

XULOSA

Mazkur tadqiqot natijalari musiqa fanida o'zbek xalq qo'shiqlarini o'rgatishda raqamli va interaktiv texnologiyalarni qo'llash masalasi amaliy qulaylik yoki texnik imkoniyatlar doirasida baholanmasligi, balki milliy musiqiy tafakkurning zamonaviy ta'lim muhiti sharoitida qanday shakllanishi va uzatilishi bilan bog'liq bo'lgan murakkab metodik-pedagogik muammo sifatida qaralishi zarurligini ilmiy jihatdan asoslab berdi. Tadqiqot davomida aniqlanganki, texnologiyalar xalq qo'shiqlarini o'rgatishda faqat musiqiy materialni ko'rgazmali qilish yoki tinglashni yengillashtirish vazifasini bajargan hollarda ularning pedagogik samaradorligi cheklangan bo'lib qoladi, aksincha, texnologiya musiqiy idrokni faollashtirish, intonatsion va lad-modal xususiyatlarni anglash, ijro variantlarini qiyoslash hamda estetik talqin jarayonini chuqurlashtirishga xizmat qilgan taqdirdagina metodik jihatdan asosli natija beradi. Xulosalar shuni ko'rsatadiki, raqamli va interaktiv texnologiyalar xalq qo'shiqlarini o'rgatishda an'anaviy ijrochilik tajribasini siqib chiqaruvchi yoki uni "zamonaviylashtirish" bahonasida soddalashtiruvchi omil sifatida emas, balki an'anaviy musiqiy bilimni reflektiv va analitik darajada anglash imkonini beruvchi pedagogik vosita sifatida talqin etilishi lozim, aks holda xalq qo'shig'ining tirik, variativ va kontekstga bog'liq badiiy tabiati standartlashtirilishi xavfi yuzaga keladi. Tadqiqot natijalari texnologiyaga tayangan metodik yondashuvlar o'quvchilarning xalq musiqasiga bo'lgan munosabatida sifat jihatdan muhim o'zgarishlar keltirib chiqarishini ko'rsatdi, ya'ni o'quvchi xalq qo'shig'ini faqat yod olinadigan yoki takrorlanadigan kuy sifatida emas, balki estetik ma'no va madaniy tajriba tashuvchisi sifatida idrok eta boshlaydi, biroq bu jarayon faqat metodik jihatdan to'g'ri qo'yilgan savollar, qiyosiy tahlillar va reflektiv muhokamalar orqali yuzaga keladi. Ilmiy umumlashtirishlar shuni tasdiqlaydiki, o'zbek xalq qo'shiqlarini o'rgatishda raqamli va interaktiv texnologiyalarni qo'llash metodikasi texnologik innovatsiyani pedagogik innovatsiya bilan adashtirmaslik tamoyiliga asoslanishi zarur, ya'ni texnologiya

maqsad emas, balki musiqiy-estetik tafakkurni rivojlantirishga xizmat qiluvchi vosita sifatida qat'iy metodik nazorat ostida qo'llanilishi lozim. Umuman olganda, ushbu maqola o'zbek xalq qo'shiqlarini o'rgatishda zamonaviy texnologiyalarni qo'llash masalasini soddalashtirilgan amaliy tavsif darajasidan chiqarib, uni milliy musiqiy merosning zamonaviy ta'lim sharoitida anglanishi, talqin etilishi va pedagogik jihatdan uzatilishi bilan bog'liq fundamental metodik muammo sifatida yoritib berdi hamda keyingi innovatsion-modellashtiruvchi tadqiqotlar uchun mustahkam ilmiy-amaliy poydevor yaratdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abdullayeva, M. A. *Musiqqa ta'limida metodik tizimlar va zamonaviy yondashuvlar*. – Toshkent: O'qituvchi, 2019.
2. Azizxo'jayeva, N. N. *Pedagogik texnologiyalar va ta'lim jarayonini loyihalash*. – Toshkent: TDPU, 2003.
3. Bo'ronov, B. A. *O'zbek xalq qo'shiqlari: janr, ijrochilik va pedagogik talqin*. – Toshkent: Fan, 2017.
4. Davronov, Sh. S. *San'at ta'limida raqamli muhit va metodik transformatsiya*. – Toshkent: Ma'naviyat, 2021.
5. G'ulomov, A. G. *Musiqiy idrok va estetik tafakkur nazariyasi*. – Toshkent: Akademnashr, 2020.
6. Ismoilova, D. R. *Ta'lim psixologiyasi va reflektiv faoliyat*. – Toshkent: Universitet, 2018.
7. Karimova, S. M. *Musiqqa ta'limida raqamli va interaktiv texnologiyalarni qo'llash metodikasi*. – Toshkent: Innovatsiya, 2022.
8. Kodirov, F. M. *Faoliyatga asoslangan ta'lim va pedagogik modellashtirish*. – Toshkent: Fan ziyosi, 2016.
9. Musurmonova, O. O. *Estetik tarbiya va san'at pedagogikasi asoslari*. – Toshkent: O'zbekiston, 2015.
10. Normatova, Z. X. *Raqamli ta'lim muhiti sharoitida musiqa darslarini tashkil etish*. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2023.
11. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. *"Ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi"*. – Toshkent, 2019.
12. O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi. *Musiqqa fani bo'yicha davlat ta'lim standarti va o'quv dasturi*. – Toshkent, 2022.